

»KOROŠKA« KRIVDA IN NEKRIVDA
SLOVENSKE SOCIALNE DEMOKRACIJE

V polemičnem sestavku »Zakaj ni slovenska socialna demokracija organizirala delavstva na Koroškem?« v lanskim št. 8/9 »Naše sodobnosti« nisem hotel nič drugega kakor dokazati, da se tov. Lojze Ude v oporo svojega odgovora na zastavljeno vprašanje ne bi bil smel sklicevati name, ki sem nanj odgovoril docela drugače tako v »Novem svetu« leta 1952 kakor tudi na drugih mestih. Moj »protest« je tov. Ude v sestavku pod istim naslovom v št. 10 »Naše sodobnosti« sicer »vzel na znanje«, a je takoj brez kakršnega koli pojasnila, kaj ga je bilo vendarle nagnilo k tako neutemeljenemu sklicevanju, prešel na področje, kamor moj sestavek ni bil segel, k nekakšnemu pretresu obeh različnih stališč; mojo omejitev na zgolj »formalno« obrambo obstoja mojega drugačnega stališča je kar obrnil v svoj prid — tako z uvodno izjavo, da se mu moj odgovor na sporno vprašanje »v št. 8/9 'Naše sodobnosti', t. j. v okviru mojega ugovora zoper njegovo sklicevanje name, »ne vidi prepričljiv«, kakor tudi s sledečim ji »retoričnim« vprašanjem, ali »se more reči, da je njegova trditev tudi neutemeljena, če se pri tem ne sme sklicevati na D. K.«. Ko me je tako sprejel namesto z opravičilom — z napadom, me je seveda krepko potegnil iz kroga, ki sem si ga bil zarisal in v katerem sem se skušal ogniti vsakršnemu razčlenjevanju Udetovega stališča, kolikor ni bilo bistveno potrebno za celovitost mojega le »formalnega« ugovora — ogniti zato, da po možnosti ne bi prožil nadaljnje polemike; zdaj seveda ne morem več vztrajati pri tem miroljubnem nagnjenju.

Poleg tega pa me je tov. Ude k nadaljnji polemiki tudi še naravnost pozval. Ne da bi bil odstopil od svojega stališča, ki ga je v obliki navedenega »retoričnega« vprašanja v začetku sestavka skušal še vzdržati, se je preko »prehodne« trditve, »da vprašanje, kakšni so vzroki, da slovenska socialna demokracija ni organizirala slovenskega delavca na Koroškem, s člankom D. K. v št. 8/9 'Naše sodobnosti' še vedno ni [imeti za] rešeno«, vendarle izjavil »pripravljenega«, da se — ob pogoju, »če mu D. K. razprši« neke še preostale »dvome in pomisleke« — »mirno sprijazni z razlago« Etbina Kristana, da je bila slovenska socialna demokracija »za organiziranje slovenskega delavstva v takih predelih, kakor je Slovenska Koroška, še prešibka«. Ta prijazni poziv dodaja k nujnosti nadaljnje polemike z moje strani še zaželenost z njegove, da je tako videti kar obojestransko »umestna«.

A tudi ne glede na naju nujno zahteva razčiščenje vsa zadeva sama, ki je zdaj — po Udetovi repliki — tako skaljena, da celo ni več mogoče razločiti, kaj kdo v njej zastopa — niti, ali Ude še vztraja pri svojem stališču, niti, ali sem jaz še pri svojem, če sem sploh kdaj bil pri njem... V takšni zmedu zadeve res ni mogoče pustiti!

Začeti moram s priznanjem svoje zmote, obstoječe v tem, da sem tudi v Udetovem odgovoru na sporno vprašanje gledal političnozgodovinsko razlago istega — koroškega — dogajanja v preteklosti, ki sem si ga po svojem zgodovinskem gradivu razlagal drugače. V to zmoto sem zašel, ker sem Udetova izvajanja bral površno in zato videl težišče njegovega odgovora v prvem

stavku »trodelne« formulacije v »Teoriji o vindišarjih«, glasečem se: »Ker jugoslovanska socialnodemokratska stranka v nacionalnem vprašanju zaradi svoje prevelike ideološke zavisnosti od avstrijske socialnodemokratske stranke ni bila na jasnem, ni resno poizkušala organizirati slovenskega delavca... na Koroškem.« Ta stavek sam zase je od začetka do kraja videti političnozgodovinskega značaja! Mene pa so bile moje bolj »razsežne« političnozgodovinske študije privedle do docela drugačnega odgovora na isto vprašanje, ki sem si ga (v »Novem svetu« 1952, str. 346) zastavil v časovno nekoliko zoženem obsegu približno takole: Zakaj slovenska socialna demokracija ni razširila svojega delovanja v upoštevni meri tudi na Slovensko Koroško, kjer je v leta 1906 uvedenem slovenskem državnozborskem volilnem okraju postavljala svojega kandidata, čeprav tam »ni imela svojih organizacij niti kaj prida odjemalcev svojega tiska«? Na to vprašanje sem ob upoštevanju vseh dostopnih mi dejstvenih in miselnih momentov odgovoril, da so ji za takšno razširjenje delovnega področja primanjkovali kadri in sredstva; »misel«, da »tega ne bi bila želela ali hotela« (Naša sodobnost 1956, str. 744), sem presodil za — absurdno! A medtem ko sem jaz »dejstvo, da slovenska socialna demokracija ni organizirala slovenskega delavca na Koroškem, pripisal izključno le na rovaš njene šibkosti, pomanjkanja kadrov in drugih sredstev«, kakor je prav povzel moj odgovor Ude, pa ga je on pripisal njenemu — »krivemu« nazoru (v nacionalnem vprašanju... ni bila na jasnem« in zato »ni resno poskušala...«); najina odgovora sta bila videti kontradiktorna na isti — političnozgodovinski ravni. In k temu prvemu stavku v oklepaju pristavljeno »nesrečno« sklicevanje na moj sestavek »Slovenske stranke v volilnoreformni situaciji in narodnostna politika slovenske socialne demokracije v letih 1905—1907« v »Novem svetu« iz leta 1952 je osredotočilo skoraj vso mojo pozornost vanj. Oba nadaljnja Udetova stavka sem sicer tudi navedel kot sporna, a sem ju zmotno jemal kot zgolj postranska dodatka k poglavitni Udetovi trditvi, ki sem jo samo zato lahko krivo presodil kot — političnozgodovinsko. Šele sedaj, ko sem si поблиže in bolje ogledal celotni Udetov nazor, se mi je posvetilo, da je vprav v nadaljnjih dveh stavkih težišče in smisel njegovega odgovora!

V prvem stavku je bil namreč ta smisel prikrit z »umetno megleno« oznako slovenske socialne demokracije, da si »v nacionalnem vprašanju ni bila na jasnem«; ta oznaka se mi je videla očitno nezadostna brez neke nadaljnje razlage ali pojasnitve, v čem ali kakšna je tista njena »nejasnost v nacionalnem vprašanju«, ki naj bi ji bila — po Udetu — tako rekoč »preprečevala« organiziranje slovenskih delavcev na Koroškem. A ker mi je šlo zgolj za »izkaz« neupravičenosti Udetovega sklicevanja name tako glede celotne njegove trditve kakor tudi glede njenih »sestavlin«, sem samo mimogrede opozoril na to njegovo bistveno »nejasnost« in ga le posredno opomnil, naj ne operira z »neznankami«, ko sem zanikal, da bi bil kdaj sam »označil stališče slovenske socialne demokracije (ali drugih socialnih demokracij v Avstriji) v narodnostnem vprašanju kot »nejasno«, kar bi namreč bilo »samo zase, t. j. brez neke primerjave z nekje dano »jasnostjo« — brezvsebinsko«, ali da bi bil v smislu njegove »ohlapne formulacije« o »preveliki [!] ideološki odvisnosti« slovenske socialne demokracije od avstrijskonemške skušal kdaj skaliti popolnoma jasni položaj njene »vključenosti v... mednarodno avstrijsko socialno demokracijo« in njene »iz te vključenosti naravno izvirajoče — ne zgolj »ideološke«, marveč tudi politične, in organizacijske od-

visnosti«. Tega mojega opozorila k — jasnosti pa Ude očitno ni prav nič razumel, ko ga je zavrnil z izjavo, da v njem »ne vidi pravega smisla! Iz te njegove neumljive mi reakcije sem najprej sklepal, da Ude bodisi »noče« ali pa ne more s »pravo« besedo na dan...

Kakor hitro pa sem nehal gledati težišče njegovega odgovora v prvem stavku in sem ga uzrl v nadaljnjih dveh, sem v njih odkril tudi — ključ do njegove bistvene »neznanke« v prvem in se mi je hkrati posvetilo, da pri Udetu sploh ne gre za nobeno političnozgodovinsko pojasnjevanje dogajanja v koroški preteklosti, marveč le za — ahistorično aprioristično, obsodbo mednarodnostne socialne demokracije, v kateri je pri Slovencih in pri sosednih narodih nastopilo moderno delavsko gibanje.

Da moram za umevanje njegovega stališča izhajati iz obeh »nadaljnjih« stavkov — ne pa iz prvega — v spornem pasusu »Teorije o vindišarjih«, k temu me je napotilo Udetovo razpravljanje o istem vprašanju v njegovem sestavku »Zgodovina slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah« (v »Pedagoškem zborniku«, zv. 2 »Pedagoške knjižnice«, Ljubljana 1955), ki mi ga pri zavračanju Udetovega sklicevanja name kajpada ni bilo treba upoštevati. Tam beremo (na str. 11): »Socialisti [na Koroškem] so bili glede nacionalnega vprašanja praktično [?] brez jasnega [!] lastnega koncepta in zato priprega nacionalističnih strank. S tem, da so *prej, preden* se je Jugoslovanska socialno-demokratska stranka *zavedla svojih nalog*, organizirali slovenskega... delavca, so [ga] nacionalno nevtralizirali in ga napravili nacionalno nedoločenega, brezobličnega; najmanj to. Ob agresivnosti nemškega nacionalizma je imela nesamostojnost in nejasnost [!] avstrijske socialne demokracije glede nacionalnega vprašanja na Koroškem neizogibno raznarodovalen učinek...« Pozornost utegne zbuditi brez dvoma »čudna« razlika med tem odstavkom, kjer je Ude posadil na zatožno klop kot poglavitnega obtoženca avstrijskonemško socialno demokracijo in šele poleg nje dosti manj »obremenjeno« slovensko, in odstavkom v »Teoriji o vindišarjih«, kjer je celotno obtožbo zvalil na rame slovenski socialni demokraciji; ta razlika, ob kateri bi se bilo treba posebej muditi, pa je za presojo Udetove ahistorične aprioristične odklonitve socialne demokracije — avstrijskonemške ali slovenske — neupoštevna. Našo »dokumentacijo« Udetovega stališča lahko sedaj dovedemo do konca, če pristavimo še nadaljnjo njegovo izjavo v »Zgodovini slovenskega pouka...« (na str. 12), da »je delavstvo organizirala avstrijska socialna demokracija, *preden* je to *resno poskusila* jugoslovanska«, ter dodamo oba zaključna stavka spornega pasusa »Teorije o vindišarjih«: »Tako [?!] je prišlo do tega, da je slovenskega delavca... v borbi za [njegove] socialne pravice organizirala avstrijska socialnodemokratska stranka, *preden* je to *resno poskusila* kaka [?] slovenska stranka. Po zakonu vztrajnosti takih odločitev avstrijska socialistična stranka še danes uživa od te *časovne prednosti*.«

Udetov refren »*prej, preden...*«, učvrščen s končnim poudarkom na »časovni prednosti« avstrijske socialne demokracije, dovolj razkriva njegov ahistorični miselni postopek: Izhaja sicer od — nespornega — zgodovinskega dejstva, da je vse delavstvo na Koroškem organizirala avstrijskonemška socialna demokracija, in ga obžaluje, kar je seveda tudi še v redu, a v tistem trenutku je že tudi kraj njegove političnozgodovinske »obravnave«, ki se še niti začela ni; ne zanimajo ga niti zgodovinski pogoji tega dejstva niti pogoji dogajanja po njem! Le zato, ker sem bil v sestavku v »Novem

svetu« iz leta 1952 pribil »izhodiščno« dejstvo, ki je tov. Udetu edino zanimalo, se je skliceval nanj!

Vso svojo pozornost je posvetil »izhodiščnemu« položaju v delavskem gibanju na Koroškem, ki je poklonil avstrijskonemški socialni demokraciji tisto »časovno prednost«, »od [sic!] katere še danes uživa... Za vse tisto, kar je prišlo »post festum« in s čimer sem se jaz vbadal leta 1952, se Ude ne meni, t. j. ni bilo več predmet njegovega razmišljanja in sklepanja. Zato je glede vsega poznejšega — »prepoznega« — dogajanja res pripravljen sprejeti vsako dovolj »izkazano« političnozgodovinsko pojasnitev in končno priznati tudi slovenski socialni demokraciji njeno šibkost — pomanjkanje kadrov in sredstev — kot vzrok, zaradi katerega ni upošteveno razširila svojega organizacijskega dela na Slovensko Koroško.

A kar koli bi politična zgodovina o tem vprašanju ugotovila, po njegovem vendarle ne bi smelo bistveno okrniti njegove obsodbe »izhodiščnega greha«: tega dejstva, da je na Koroškem od vsega začetka avstrijskonemška socialna demokracija organizirala tudi slovenske delavce, ne bi smelo biti!

Ude se s tem »izhodiščnim« dejstvom ni baval zato, da bi ga obrazložil v zgodovinskih pogojih, marveč le zato, da bi ga zaradi njegovih, za koroško slovenstvo negativnih nasledkov obsodil. Ves tok njegovega razmišljanja je bil na povsem drugi — ahistorični — ravni in se zato z miselnim tokom mojih političnozgodovinskih razčlemb nikakor ni mogel ujeti.

Udetovo stališče se nam je tako razodelo kot »zahteva«, segajoča nazaj vse do začetka delavskega gibanja pri nas, da avstrijskonemška socialna demokracija ne bi bila smela organizirati poleg nemških tudi slovenske delavce, ampak bi morala ta posel prepustiti zanje edino »pristojni« slovenski socialni demokraciji. Le če bi se bili obe socialni demokraciji zavedali vsaka svoje omejitve zgolj na delavstvo svoje jezikovne pripadnosti, jima Ude ne bi očital »nejasnosti v nacionalnem vprašanju«. Ta »neznanka« je dejansko Udetov kriptonom za mednarodnostno načelo socialne demokracije, kakršno je bilo zanjo značilno od njenih začetkov in ki ji je prav nalagalo družitev delavstva ne glede na njegovo raznoliko narodnostno pripadnost. Le ob takšni razrešitvi njegove »neznanke« nam je moč razumeti Udetovo stališče v celoti brez ostanka.

Podoba je, da Ude odreka mednarodnostni socialni demokraciji upravičenost do obstanka bodisi sploh ali vsaj na Koroškem, kjer nikakor ne bi bila smela povezovati in mešati slovenskih in nemških delavcev v skupnih organizacijah in tako povečavati nevarnosti germanizacije prvih. V teh organizacijah so po Udetovih besedah »socialisti slovenskega delavca nacionalno nevtralizirali in ga napravili nacionalno nedoločenega, brezobličnega«, pri čemer izključuje možnost, da bi bili že prej »nevtralizirani« ali »brezoblični«, t. j. dvojezični. V vsem, kar je Ude o »koroški« krivdi avstrijskonemške in slovenske socialne demokracije zapisal, ni najti nobene druge nazorske ali »ideološke — nejasnosti« ali — kakor jo imenujemo v tem sestavku — »krivde«...

Udetova teza o tej »krivdi« ni nič drugega kakor — v preteklost »projicirana« želja, naj bi bilo neko že »izvršeno« dogajanje — drugačno, ne pa takšno, kakršno je v danih zgodovinskih pogojih bilo. Želje takšne vrste so umljive — marsikaj v preteklosti »izvršenega« obžalujemo, n. pr. z Udetom vred vse zapovrstne poraze koroškega slovenstva. Takšno obžalovanje lahko

tudi spremlja političnozgodovinske razčlenbe teh porazov in njihovih pogojev, nikakor jih pa ne more — nadomestiti! Tov. Ude pa je vsekakor — krivo — menil, da lahko vzdržuje neko političnozgodovinsko veljavnost svoje ahistorične aprioristične obsodbe mednarodne socialne demokracije, v njegovih očeh »krive« že zaradi samega obstoja in »vsemu krivega« mednarodnostnega značaja, ki ji je dovoljeval — po njegovem nedopustno, a vendarle ostvarjeno — nemško-slovensko socialnodemokratsko »zmes« na Koroškem in hkrati onemogočal tisto, česar si on od nje za nazaj želi: da bi bila vrnila že z odpadom meščanstva opešanemu koroškemu slovenstvu moč, ki mu je meščansko narodnjaštvo ni bilo več sposobno dati...

A z isto metodično »pravico« bi bil Ude lahko tudi od tega meščanskega narodnjaštva »zahteval« za nazaj, da bi napravilo takšen — »slovenski čudež« na Koroškem, pa vendarle tega ni storil!

Osnovno in odločilno protislovensko političnozgodovinsko dejstvo na Koroškem v 19. stoletju je bilo — omejitev slovenske narodnostne prebuje v bistvu na kmečki živelj pod vodstvom duhovščine, t. j. omejitev slovenstva v socialno in politično konservativen, v preteklost obrnjen krog. To dejstvo ugotavlja tudi Ude, le da se pri njem prav nič ne ustavlja in ne čuti nobene pobude, da bi ga za nazaj »popravljal« in zunj pripisoval komur koli kakšno »krivdo«. A če hočemo kaj razumeti o posebnem koroškem razvoju, se moramo nekoliko pomuditi pri njem!

»Pomeščanjeni« živelj v mestih in trgih Slovenske Koroške se je tudi še od srede 19. stoletja dalje »asimilirale« ali »prilagajale [nemškemu] jezikovnemu značaju svojega socialnega sloja«; izraze v narekovajih smo vzeli iz razčlenbe dr. Frana Zwitterja »Koroško vprašanje« (Sodobnost 1937, str. 219), le da smo jih »razširili« od njegove »višje plasti — socialno nadrejenih — v mestih in trgih« na »pomeščanjeni element« sploh, o katerega »nemški orientaciji« razpravlja pisec dve strani pozneje (na str. 221) po poprejšnjem opozorilu (na str. 220), da je v drugi polovici 19. stoletja »zajela germanizacija tudi druge plasti« poleg »številčno slabih vrhnjih plasti«, na katere se je omejevala dotlej, in da »se ni vršila več nezavedno«, »kot del samo ob sebi umevne prilagoditve novemu socialnemu okolju«, ampak kot »zavesten politični program«. Po daljšem presledku v naši publicistiki je bil vprav dr. Zwitter (prav tam, str. 222) spet opozoril — žal samo na osnovi nekih prav učiteljsko liberalnonarodnjaško omejenih opomb Anteja Bega iz let pred prvo svetovno vojno — na okolnost, da »se za slovensko Koroško zdi, da je narodna orientacija odvisna od svetovnega nazora«, kajti tam »se meščanske in pomeščanjenе plasti ne odločajo le za liberalizem — to delajo te plasti tudi drugod [po Slovenskem] — ampak tudi za nemštvo«. Obžalovati moramo, da je v obeh desetletjih po dr. Zwitterovi razčlenbi skoraj povsem zastal — če ne celo nazadoval — študij tega osnovnega koroškega političnozgodovinskega dejstva, da je »pomeščanjeni« živelj v mestih in trgih pa tudi na podeželju Slovenske Koroške pri »narodnostni« izbiri med nemškim *liberalizmom* in slovenskim — ter hkrati, česar ne bi bilo treba pozabljati, slovenskonemškim — *klerikalnim konservatizmom* ostal kar pri prvem. Te »izbire« si nikakor ne moremo razložiti zgolj z zunanjim pritiskom nemškega liberalnega meščanstva, ki je tedaj prišlo v državi in v deželi do politične oblasti in začelo izvajati zavesten germanizacijski program; očitno tega naraščajočega narodnostnega pritiska po izvoru slovenski del meščanstva ni občutil kot takšnega, marveč

predvsem kot protiklerikalnega, zaradi tega, ker je bil že na visoki stopnji »asimilibilnostne« dvojjezičnosti in se je zato dal usmerjati svojima mestnima — kulturnima in političnima — središčema Celovcu in Beljaku mimo lastne narodnostne protinemške prebuje. Tisto stanje silne zatrtosti koroškega slovenstva je moglo nastopiti šele potem, ko se tam ni pojavilo »slovensko liberalno meščanstvo, ki bi ga bilo branilo, kakor se je na priliko pojavilo na Slovenskem Štajerskem, kjer je bilo to stanje koroškemu podobno le v mejah nekih mestnih in trških središč, med njimi celo najpomembnejših, a je vendarle v celoti bilo tolikanj drugačno.

Ali tov. Udetu ne bi bilo mogoče obtožiti slovenskega liberalizma, da se ni »prej, preden« je avstrijskonemški liberalizem »organiziral« obojno meščanstvo na Koroškem, »zavedel svojih nalog« itd.? Zakaj ni n. pr. sledil dr. Zwitrovim razglabljanjem o krivdi slovenskega liberalizma, ki so se glasila (Sodobnost 1937, str. 222—223): »Na Koroškem pa do poskusa formiranja slovenskega liberalnega tabora sploh ni prišlo. [Ta ugotovitev velja samo za 19. stoletje, kajti okrog leta 1908 je vendarle do takšnega — prav kratkotrajnega — poskusa prišlo!] Težkoče bi bile seveda zelo velike in trenutni uspeh majhen [kar se je tudi okrog leta 1908 pokazalo]; vendar bi pa mogel tak poskus slovenski stvari samo koristiti. Neaktivnosti slovenskega liberalizma, ki je slonela na napačno uporabljanim geslu narodne sloge, je treba pripisovati del krivde na dejstvu, da so prešli liberalno usmerjeni ljudje v tako ogromni večini v nemški tabor.«

Zakaj ni Ude zapisal nobene podobne kritične besede na naslov slovenskega liberalizma, medtem ko je tako močno poudaril podobno »krivdo« socialne demokracije? To si spet lahko razložimo samo tako, da ga dr. Zwitrova političnozgodovinska razglabljanja o mogočih — le manjših — dosežkih slovenskega liberalizma na Slovenskem Koroškem »post festum«, t. j. po že ustvarjenem protislovenskem »izhodiščnem« položaju, ki je bil dal avstrijskonemškemu liberalizmu odločilno »časovno prednost«, prav tako niso nič zanimala kakor moje razčlenbe pogojev koroškega delovanja slovenske socialne demokracije. Ahistorično aprioristično, kakor je lahko »zlasal« socialno demokracijo, pa ni mogel popasti slovenskega liberalizma, ker za to pri njem ni imel prijema; ni mu mogel namreč očitati nobene »nejasnosti v nacionalnem vprašanju«, kakor jo je »lahko« socialni demokraciji... Menda le zato ni »zahteval« od slovenskega liberalizma za nazaj »slovenskega čudeža« na Koroškem!

V takratnih družbenih razmerah — v drugi polovici 19. stoletja — pa je predvsem razvoj meščanstva hkrati pomenil tudi napredovanje naroda, ki mu je meščanstvo pripadalo. Odreči se »duhu časa«, katerega nositelj je bil liberalni »pomeščanjeni« živelj, je pomenilo samoobsodbo k nazadovanju. In v tem je bil nedvomni »greh« *duhovniških — bolj varuhov, kakor — vodnikov* slovenskega kmečkega ljudstva na Koroškem, ki ga mora političnozgodovinska razčlenba kot takšnega pribiti. Na liniji izolacije tega ljudstva od toka modernega življenja, ki se je neogibno razlivalo tudi vanj, ni bilo poti do uspešne krepite slovenske narodne zavesti na Koroškem. Na osnovi zgolj teoretično zagovarjane, a praktično od nikogar sprejemane slovenske enojezičnosti, ki jo je neogibno odplavljalo »praktično življenje med Nemci« (Urban Jarnik leta 1826) ali z *Nemci v mestnih središčih in na obrobju*, se slovenska narodna zavest ni mogla izviti iz obupne obrambe; dušila jo je konservativna

zaostalost, v kateri se je utaborila v iluziji, da je ta zaostalost — trdnjava, in v jalovem samodopovedovanju, češ da je vsa moralna veličina na njeni strani, medtem ko je na nasprotni le »moralno klavarno« odpadanje od starih svetinj — vere in materinščine, ki sta bili »totalno« izenačeni — odpadanje zgolj iz osebne dobičkaželjnosti ali drugih »oportunističnih« nagibov.

A namesto tudi le najmanjše kritičnosti do tega za koroško slovenstvo tako usodnega konservatizma in do njegovih jalovih moralnih, psiholoških in socialnih »prijemov« asimilacije, najdemo pri Udetu še dandanes domala vse te prijeme, ki samo ovirajo vsakršno razčlenjevanje in spoznavanje resničnosti...

Navkljub najočitnejšim dejstvom dvojezičnosti kot nasledka »praktičnega« sožitja s someščani in sodeželani drugega jezika, ki niso bili samo neka tuja višja socialna plast, ampak tudi ljudje v istih socialnih položajih — obrtniki, kmetje, delavci itd., jo Ude tako rekoč »izključuje« kot nekaj »po sebi« nenaravnega; zanj je bila »potreba po znanju nemškega jezika na Koroškem« v bistvu »s političnimi in gospodarsko-socialnimi sredstvi nasilja vzdrževana« (Zgodovina slovenskega pouka..., str. 34), kajti kaj naj odpišemo na njegovo »previdno« omejitev, da je bila — »v veliki [?!] meri ustvarjena in vzdrževana z nasiljem« (prav tam, nekaj vrst prej), ko pa nato dosledno piše le o tej »z nasiljem ustvarjeni«, one iz »praktičnega« sožitja zrasle pa sploh ne upošteva...

Kako kriv je takšen postopek, je najnazorneje razvidno iz primera slovensko-furlanske dvojezičnosti slovenskih doseljencev v Gorici, ki je ne moremo niti v bistvu niti »v veliki meri« pripisati kakemu furlanskemu »pritisku s političnimi in gospodarsko-socialnimi sredstvi« in ki je nista širili niti — neobstoječa — furlanska šola niti — prav tako neobstoječi — »furlansko-nacionalistični tisk«, ampak skoraj zgolj »praktično« sožitje someščanov dveh jezikov brez izrazitejših narodnostnih manjvrednostnih ali večvrednostnih kompleksov! Ta samorasla slovensko-furlanska dvojezičnost se je ločevala od italijanizacije, ki je nastopala pri slovenskih doseljenecih, kolikor in dokler so bili brez prebujene lastne narodne zavesti, enako kakor pri furlanskih, ki za takšno, od italijanske različno, narodno zavest niso imeli dovolj »ločilnih« jezikovnozgodovinskih pogojev; italijanizacijska privlačnost laškega nacionalnega liberalizma z njegovim »večvrednostnim« kompleksom pa je za slovenske doseljence usahnila ob slovenski narodni prebui z njenim razcvetom v slovenskem narodnjaškem liberalizmu, ne da bi bila zaradi tega samorasla slovensko-furlanska dvojezičnost prenehala. Zato je ne moremo imeti za »asimilibilno« dvojezičnost, kakršna je obstajala med »pomeščanjenim« življenjem na Slovenskem Koroškem spričo okolinosti, da tega življa slovenska narodna prebuija ni zajela in da tam noben slovenski liberalizem ni slabil privlačnosti — edinega liberalizma na Koroškem — avstrijskonemškega.

Medtem ko je pri dr. Zwitterovi premišljeni razčlembi koroško »nemštvo« dobilo svoja oporišča najprej v mestih in pri meščanstvu [Slovenske Koroške], kjer odloča stoletna tradicija, nemški vpliv in pritisk ter privlačnost nemškega liberalizma« (Sodobnost 1937, str. 329), pa skuša Ude skriti vse na en sam imenovalec, na — pritisk, kakor da ta sam zase ne bi bil moral roditi — odpor! Ta naravna družbena zakonitost pa se pri »pomeščanjenem« življu na Slovenskem Koroškem ni uveljavila prav zaradi njegove »asimilibilnostne« dvojezičnosti, ki jo Ude kratko in malo zanika — v »dobrem namenu«, da bi

stopnjeval obtožbo zoper germanizatorski sistem, a s slabim rezultatom, da njegovo prikazovanje dogajanja neha biti — verjetno! Le kdo naj verjame, da so »slovenski [v kolikšni meri še?] liberalci, ki so slovenstvo istovetili s klerikalizmom, naprednost pa z nemštvom in ki so se sramovali slovenske revščine [tu bi bolje dejali: zaostalosti, če le malo pomislimo na domače slovenske liberalce!], prešli tako [pač v smislu: tedaj] pod vladajoči nemški vpliv ter se začeli [šele tedaj?!] odtujevati slovenstvu« (Zgodovina slovenskega pouka..., str. 9), če pri tem ne predpostavlja še njihove »asimilabilnostne« dvojezičnosti?! S svojim »brisanjem« očitne dvojezičnosti »pomeščanjenega« živilja na Slovenskem Koroškem, ki je ne priznava niti kot dane niti kot — sploh mogoče, se Ude skratka odreka pojasnjevanju pogojev koroške germanizacije. Kako naj sploh kaj razumemo o njej z vidika Udetovega »diktata« za nazaj, da »nenasilnega dogajanja [germanizacije] na Koroškem vsaj [!] od sredine 19. stoletja v glavnem [? koliko znaša ta omejitve?!] ni bilo več« (Teorija o vindišarjih, str. 69)?! In kam naj uvrstimo dandanes njegovo absolutiziranje materinščine kot jezika, ki bodisi dvojezičnost kar »izključuje«, kakor da je nikjer na svetu ne bi mogli opazati, ali pa — vendarle izhajajoč od »zanikane« dvojezičnosti — »asimilantu« kot njeni »žrtvi« odreka polno »človeško vrednost« in sposobnost za »pravo, zdravo, nacionalno zavest«, ki je sploh »ne more biti v nasprotju z materinskim jezikom« (Teorija o vindišarjih, str. 73—75 pass.)? Kaj naj rečemo k Udetovi slepoti za samoraslo »ljudsko« dvojezičnost, zraslo iz »praktičnega« sožitja pripadnikov dveh narodnosti in »preeksistentno« vsakemu šolskemu pouku in branju, ko ga vidimo, kako nas »poučuje« o »razmeroma velikih težavah priučiti se tujemu jeziku« in kako sočustvuje s »človekom, zaposlenim z delom za vsakdanji kruh«, ki »v svojem poklicu težko najde čas [!] učiti se poleg jezika, v katerega območje je z rojstvom [?!] postavljen, še kakih drugih jezikov« (prav tam, str. 61)?

(Konec prihodnjič)

D. K.

GLOSE O VREDNOTENJU MISLI V UMETNOSTI

Duhovit in razgledan pisec kakršen je Josip Vidmar lahko seveda v kratkem članku načne kopico vprašanj, na katere na hitro in »zgoščeno« sploh ni mogoče odgovoriti. Nekaterim njegovim trditvam je gotovo tudi težko ali nemogoče ugovarjati. Vidmarjevo izredno bojovito naglaševanje »vrojenih darov« umetnika, mogočnega vpliva podzvesti in fantazije na vsakega velikega umetnika ima prav gotovo velik pomen v času, ki nikakor še ni prebolel utilitarističnega gledanja na umetnost. Tako gledanje je pri različnih, v javnosti molčečih tovariših včasih čudno podobno tistemu gledanju na umetnost, proti kateremu se je Prešeren bojeval v »Novi pisariji«. Prav gotovo tudi Boris Ziherl nikakor ni in ne more biti kriv, če čudno-površno in psevdorevolucionarno gledanje na umetnost vlada pri nekaterih partijcih, ki se nehote in — tudi — podzavestno niso orientirali po mnenju Marxa, Engelsa in Lenina, temveč Pisareva in Buharina, ki sta zelo radikalna in zelo lahko razumljiva.

Pomisleke pa zbuja radikalno individualistična smer, ki jo v nadaljevanju članka (Naša sodobnost, 1957, str. 1019—1029) zastopa Vidmar. O Sten-

takega delavca, kot je bil Diderot — pa naj bo to za znanstven čut še tako čudno — in je dokaz tu, kako je v knjigi vse govorjenje o značaju »neznanstvena improvizacija«. Kakor da bi bili ljubi Slovenci nekakšni zamorčki iz nekdanjih časov, ki so se dali slepiti in kupiti s steklenimi biseri.

Ne da ne bi vedeli, kakšne so tudi slabosti naše knjige. Tako pisanje pa ponižuje slovensko kulturno zavest. In tudi ni vredno, da bi se več ko toliko spuščali v besedo z njim.

Avtorji prvega dela
Zgodovine slovenskega slovstva

»KOROŠKA« KRIVDA IN NEKRIVDA SLOVENSKE SOCIALNE DEMOKRACIJE

(Konec)

Med »pomeščanjenj« živelj — sploh in na Slovenskem Koroškem — moramo prištevati tudi tisto plast delavstva, ki je bila predvsem nositeljica delavske, socialistične prebuje, obstoječo iz obrtniških delavcev — ki jih je dr. Zwitter v svoji razčlembi (Sodobnost 1937, str. 521) prezrl — in kvalificiranih delavcev v industriji, rudarstvu in pri železnici; ta plast delavstva pa je v pogojih druge polovice 19. stoletja celo na Kranjskem, kaj šele na Štajerskem in Koroškem »obvladovala« nemščino kot drugi jezik — ne iz ljudske šole, ki jim je sama mogla nuditi le njene rudimente, marveč iz »šole življenja« v tedanjih, še močno dvojezičnih mestih po Slovenskem in v »obveznih« nekajletnih pomočniških popotovanjih po nemških deželah. To res ni bila tista »pismena« nemščina, kakršno je takratnemu slovenskemu intelektualcu posredovala srednja šola vrh ljudske, vendar je poleg drugega tudi omogočala slovenskemu delavcu, da je iz delavskih društev v nemški tujini in iz nemških delavskih, socialnodemokratskih listov zajemal socialistične ideje in jih potem vnašal tudi med slovensko delavstvo doma. Takšen delavec ni mogel čutiti prav nobenega nasprotstva do avstrijskonemškega delavskega gibanja, od katerega je prejemal vso svojo delavsko prebudno ideologijo in vse pobude za boj proti silnemu izkoriščanju in brezpravnosti. Na svoja »eksistenčna« vprašanja slovenski delavci niso našli nobenega odgovora pri domačem meščanskem narodnjaštvu — bodisi klerikalnokonservativnem ali liberalnoslogaškem — ki se je omejevalo docela na jezikovno-narodnostna vprašanja in ki mu je bil ves socializem teh z avstrijskonemskim delavstvom neločljivo povezanih ter zato »komaj še slovenskih« delavcev »nekaj tujega v dvojnem pomenu te besede: nekaj iz [sovražne] tujine uvoženega in nekaj rodoljubju [inteligence] in njega narodnim idealom [»svetinjam«] skozinsko nasprotnega« (D. K., Narodnjaštvo in socializem pred pol stoletjem, Naša sodobnost 1954, str. 1091). Nastajajoči mednarodnostni socialni demokraciji je bilo — povsod pri nas, ne samo na Koroškem — nujno tuje vsakršno narodnostno »vrednotenje«, presegajoče golo izpovedovanje narodnostne pripadnosti, ki naj bi delavsko strnjenost čim manj motila. V njej je »zavestni« internacionalizem, t. j. nazor, da »je delavski razred mednarodn

po svoji najbolj notranji naravi«, kakor je zapisal Friedrich Engels v svoji pozdravni poslanici češkim delavcem za prvi maj 1893, prihajal nasproti »samoraslemu« internacionalizmu delavstva, ki »je odklanjalo vsakršno narodnostno ločevanje v svojih vrstah«, strnjenih v isti razredni zavesti, in ki »je več verjelo svojemu vsakodnevnemu izkustvu, da so si delavci ne glede na jezikovnonarodnostno različnost ne le sotrpini, ampak tudi soborci, kakor pa [meščanskim] vplivom... ki so ga skušali usmerjati k narodnostni zavednosti« (D. K., Narodnostna delitev avstrijske socialne demokracije v luči zgodovinskih pogojev in boljševiske kritike, Naša sodobnost 1956, str. 743).

Narodnostni ohranitvi ali »reasimilaciji« narodnostno pomešanih dvojezičnih slovenskih delavcev takšen internacionalizem — ki sem ga najprej imenoval »asimiliranostnega«, sedaj pa uporabljam zanj boljši izraz »asimilibilnostni« — kolikor je imel za osnovo »le pomanjkljivo zavedanje [takšnih delavcev] svoje narodnosti«, brez dvoma ni mogel biti v prid; takšen internacionalizem, ki je bil bolj [posledica] asimiliranosti kakor pa »zvestobe proletarskemu internacionalizmu« (prav tam), pa je bil kar »endemičen«, trajen — t. j. ne samo sporadičen, trenuten — pojav »pri slovenskih socialno-demokratskih delavcih na Koroškem ter v Mariboru in okolici, kjer slovenska socialna demokracija [pozneje] zaradi njega sploh ni izvedla ločene politične organizacije — ne sicer zato, ker tega ni bi bila želela ali hotela, ampak zaradi tega, ker ni imela za to delo niti kadrov niti sredstev« (prav tam, str. 743—744).

A ostanimo za sedaj še pri tisti socialni demokraciji, kakršna se je pojavila v svojem začetnem obdobju, in utrdimo le, da moramo tudi ta njen pojav razčlenjevati političnozgodovinsko, ga skušati razumeti iz življenjskih pogojev, ne pa se ga lotevati z ahistoričnim apriorističnim zavračanjem, s kakršnim ga je takrat sprejemalo meščansko narodnjaštvo — klerikalnokonservativno in liberalno — in ki ga še dandanes »goji« tov. Ude.

Političnozgodovinsko nepristransko pa moramo vprašanje o »koroški« krivdi ali nekrivdi socialne demokracije za tisto začetno razdobje, iz katerega izvira predvsem usodna »časovna prednost« avstrijskonemške socialne demokracije na Koroškem, zastaviti takole: Kdo pa je oviral slovensko socialno demokracijo, da je mogla le v tako omejeni meri uveljavljati socialistične ideje v materinščini?

Po Udetovi ahistorični aprioristični tezi naj bi jo bila notranje ovirala »nejasnost v nacionalnem vprašanju« ali — brez ovinka povedano — njeno mednarodnostno načelo.

Mar slovenski socialni demokratje niso od vsega začetka skušali razširjati socialistične ideje med slovensko delavstvo, ki seveda ni bilo vse dvojezično, s slovensko govorjeno in pisano besedo?! Saj dokler tega ne bi bili poskušali, o slovenskih socialnih demokratih sploh še ne bi mogli niti govoriti!

Nasproti takšnemu ahistoričnemu prijemu, kakršen je Udetov, moramo »reševati« iz »pozabe« tudi najosnovnejša zgodovinska dejstva o začetkih slovenske socialne demokracije, ki je hotela slovenskemu delovnemu ljudstvu posredovati socialistično idejo — seveda v njegovem jeziku — in si je predvsem prizadevala ustvariti slovensko socialnodemokratsko glasilo. Brez takšnega glasila ni moglo biti uspešnejše akcije med množicami, pa tudi ni moglo biti nobene slovenske »samostojnosti« v okviru avstrijske socialne demokracije, to se pravi, ni bilo mogoče govoriti o slovenski socialni demokraciji

v pravem pomenu besede, kakor je bilo na priliko mogoče govoriti o češki, ki je že od vsega začetka imela svoja glasila in tudi svojo organizacijo okoli teh listov. Takšnemu — vsekakor slovenskemu — prizadevanju slovenskih socialnih demokratov nista bila prav nič na poti niti socialnodemokratski internacionalizem niti avstrijska socialna demokracija, ki je na vsej črti podpirala akcijo za ustanovitev slovenskega socialističnega glasila (prim. sklepe njenih prvih treh kongresov 1888, 1891 in 1892, izjave na prvih treh koroških deželnih socialnodemokratskih konferencah 1890/1891, 1892 in 1893, finančno pomoč dunajskega vodstva in zbiranje prispevkov za slovenski socialistični list med beljaškimi in celovškimi delavci).

A ko so vodilni slovenski socialnodemokratski delavci leta 1889 brez pomoči iz vrst slovenske inteligence poskusili poslati med slovenske delavce svoje prvo glasilo, jim ga je — slovenski — deželni predsednik Kranjske, baron Winkler, ki se je opiral na slovensko narodno stranko, brž zadušil in je prav tako zatrl v kali tudi še njihov drugi poskus leta 1890. Mar naj jim očitamo z Udetom, da »se niso zavedli svojih nalog«, a reakcionarnemu slovenskemu narodnjaštvu, ki je bilo seveda prav zadovoljno s takšnimi Winklerjevimi ukrepi in ga je k njim še spodbujalo (n.pr. preko ljubljanske avtonomne policijske oblasti), pa »lepo« spregledamo očitni »narodni greh« skozi prste?! Prav lahko, da tov. Ude tega ni hotel, a vendar z vsemi svojimi »sodbami« o socialni demokraciji prav k temu navaja ali — bolje — zavajal!

»Slovenec se ptujega jezika nauči in se v njem izobražuje ravno tako naglo, kakor se mu potem njegov jezik ali izobražanje v njegovem jeziku izgubi, posebno ako nima času primernih knjig ali časopisov, katere bi bral,« je bilo natisnjeno v prvem — zadušenem — slovenskem socialnodemokratskem glasilu (prim. faksimile »Novega časa« z dne 7. novembra 1889 v lanski »Kroniki«, zv. 3) z nadaljevanjem: »Zategadelj mislim, da bode slovenski delavski list za one sodruge velike važnosti, da si svoj jezik obdržijo in da se jim priložnost poda, da se v njem izobražijo, ako jih osoda primora med drugimi narodi živeti. Jaz sem nasprotnik vsakemu narodnemu fanatizmu, ali materni jezik, katerega se je najpred naučil, naj se vsakemu delavcu, kateri je primoran svoj kruh po svetu iskati, obdrži... Zatorej sodrudi slovenskega jezika, kateri se po rudokopih, tovarnah in drugih podjetjih, dostikrat na najnevarnejših krajih, pri težkem delu, neustrašeno za vaš kruh borite, ne ustrašite se tudi tu, kjer je potreba, da se časopis vzdrži, kateri se za naše koristi boriti hoče in kateri zahteva, da se nam naš prvi jezik obdrži.« S takšnimi idejami najbolj zgodnjih slovenskih internacionalističnih socialnih demokratov se tov. Ude ne more razhajati in jim pač tudi ne bo mogel še nadalje očitati kakšnega »zanemarjanja svojih nalog«, kajti niso bili oni krivi, da slovenska socialistična tiskana beseda vrsto let — tja do leta 1895 — ni mogla redno prihajati med slovenske delavce in da je med dvojezične slovenske delavce v vsem tem času prihajala nepretrgano nemška socialistična tiskana beseda v raznih listih, n. pr. v graškem »Der Arbeiterwille« redno od srede 1890 dalje. Ko je po kratkotrajnem tržaškem »Delavskem listu (Zori)«, ki so ga po trinajstih številkah uničile zaplembe spomladi 1891, začel končno šele jeseni 1893 izhajati »Delavec« v Ljubljani, ga je po nekaj mesecih dr. Ivan Tavčar vrgel iz »Narodne tiskarne« in skoraj »ubil« zaradi slogaških politikantskih računov, motenih s protiklerikalnim pisanjem »Delavca«. Je bila mar krivda slovenskih socialnih demokratov — ne pa njihovih narod-

njaških nasprotnikov — da se delavski živelj na Koroškem tedaj ni mogel srečati s slovensko socialno demokracijo ter s slovensko socialistično tiskano besedo in da je bil — analogno ostalemu »pomeščanjenemu« življu tri desetletja prej — postavljen pred »narodnostno« izbiro med »rdečo« avstrijsko socialno demokracijo in »črnim« slovenskim (hkrati tudi slovenskonemškim) klerikalnim konservatizmom, s katerim bi bil v nespravlljivem nasprotju tudi v primeru, da ga ne bi le-ta tako neusmiljeno izganjal — kot »hudičevo seme« — iz »katoliškega«, t. j. duhovščini vdanega slovenskega naroda?!

Prav tako daleč kakor tov. Ude sem od tega, da bi bil s takšnim koroškim položajem in razvojem »zadovoljen«, ko ga — ne samo smem, ampak tudi — moram ugotavljati. A če se že lotimo odmerjati »krivdo« zanj, jo je treba pač skušati porazdeliti tako, da jo prejme vsak po svoji »zaslugi«. Da bi bilo slovensko narodnjaštvo brez nje, tov. Ude res ni nikjer »pribijal«, a pripisal mu je vendar nikjer ni — niti slovenskemu klerikalizmu z njegovo bistveno reakcionarno družbenopolitično smerjo, niti slovenskemu liberalizmu, ki je prepuščal Koroško skozi desetletja domačemu klerikalizmu in tujemu liberalizmu, ko je »gojil« lagodno slogaško polovičarstvo, ko si je »privoščil« desetletno zvezo z nemškim liberalizmom na Kranjskem in »uganjale« druge, še vse premalo razkrite »čednosti«; ne enega ne drugega ne vidimo na njegovi zatožni klopi...

Ude res ugotavlja usodno koroško enačenje slovenstva s klerikalizmom, toda »zavija« pogoje, ki so do njega privedli, v nekakšno »umetno meglo«, v kateri niti senca kakšne krivde ne pade na domači — klerikalni in liberalni — »krov«. V »Teoriji o vindišarjih« (str. 76) je »pripisal« to enačenje na rovaš 1. »posebnim koroškim razmeram«, kar seveda »drži«, toda ničesar ne »razkrije«, 2. »posebni socialni strukturi slovenskega življa na Koroškem«, kar je tautologija, kajti omejitev slovenstva na kmeta in njegovega »političnega voditelja, gospodarskega organizatorja in kulturnega učitelja — duhovnika« je v tedanjih »posebnih koroških razmerah« ravno pomenila »enačenje s klerikalizmom«, in končno 3. še »nacionalističnemu šovinizmu nemških liberalcev«, kakor da bi od teh mogli pričakovati kakšno pomoč zoper tisto usodno enačenje! Ali ni to vse očitno premalo, ali se mu ni polglavitni krivec — izmuznil?!

V dveh rečeh se socialistični del »pomeščanjenega« življa na Slovenskem Koroškem ni ločeval od liberalnega nemškonacionalnega: v dvojezičnosti in pa v odporu zoper klerikalizem, za katerega duhovni pritisk je bil silno občutljiv, medtem ko je v narodnostnem pritisku liberalnega nemštva očitno videl predvsem protiklerikalno ost. Nekakšen »ključek« za razumevanje teh »posebnih koroških razmer« nam nudi zgodnji, nemara prvi socialistični dopis iz »Borovelj in okolice« v dunajski »Gleichheit« leta 1887 (št. 27 z dne 25. junija); po opisu delavske bede »v našem krasnem Rožu«, kjer so prejeli delavci »za naporno enajsturno do dvanajsturno delo — stradalno mezdo do dvajset goldinarjev mesečno«, delavke pa celo »do treh glodinarjev«, je o političnem in narodnostnem stanju poročal: »Velika večina ljudstva je še v sponah črnih mračnjakov« in »tudi tu skušajo ljudstvo, ki je doslej vedno živelo mirno, bodisi nemško ali slovensko, drugo poleg drugega in z drugim, zavleči v izčrpujoči narodnostni prepir.« V tedanjih avstrijskih pogojih je bil za socialno demokracijo klerikalizem vselej »večje zlo« od liberalizma ne glede na njuno narodnostno »barvo«...

Ko je dr. Fran Zwitter ugotovil, da »je bilo za slovensko orientacijo« na Koroškem »najprej izgubljeno« meščanstvo, nato pa tudi še »vse delavstvo... ki ga je organizirala nemška socialna demokracija« (Sodobnost 1937, str. 329), je obe ti dve dejstvi povezal zgolj zunanje; moral pa bi bil prav tiste »notranje« momente, ki jih je dobro upošteval pri liberalnem »odpadu od slovenstva«, spet ugotoviti tudi pri socialnodemokratskem. S tem se je namreč k »osnovnemu in odločilnemu protislovenskemu politično-zgodovinskemu dejstvu na Koroškem«, kakor smo zgoraj imenovali odpad »pomeščanjenega« življa, priključilo kot podrejeno drugo soodločilno takšno dejstvo, obstoječe v tem, da se je na Koroškem razvila samo enotna avstrijska ali — točneje — avstrijskonemška socialna demokracija. Dr. Zwitter pa ni prav nič zdrknil s političnozgodovinske ravni, ko je zapisal (prav tam, str. 321): »S slovenske strani se ni nikdar izvršil kak večji poskus, da bi se [na Koroškem] organizirala posebna socialistična stranka s slovenskim programom in pod slovenskim vodstvom. Socialisti so imeli vedno nemške voditelje in kljub njihovi navidezni nevtralnosti si smemo staviti vprašanje, če nam niso oni s svojim velikim številom pristašev, ki so si jih pridobili s svojo socialno agitacijo, v političnem pogledu škodovali prav toliko kakor pa ves nacionalizem nemških liberalcev.«

Tako smo se vrnili k izhodiščnemu vprašanju, ki se ga dr. Zwitter ni prav nič dotaknil, a ob katerem je Ude izpričal, da se sploh ne giblje na političnozgodovinski ravni, t. j. k vprašanju o vzrokih, zaradi katerih se slovenska socialna demokracija tudi kasneje ni pojavila med koroškim slovenskim delavstvom kot njegova organizatorica (z izjemo Mežiške doline). Se nam je mar treba pri njem še kaj ustavljati? Res se nam ne bi bilo treba, če ne bi bil Ude v svoji repliki zagrešil kar vrsto nedopustnosti: »odkril« je v mojem odgovoru na »sporno« vprašanje neko notranjo protislovnost, sklical se je na »mnoge [?!] slovenske socialne demokrate« kot anonimne priče ali izvedence, ki so — kakor piše — »odgovarjali na to vprašanje drugače, kakor to prikazuje D.K., in »ugotovil« je, da »celo iz besed samega Etbina Kristana, na katere se D.K. v svojem članku sklicuje [?!] ne izhaja v celoti [?!] to, kar D.K. ugotavlja.«

Začnimo z zadnjo! Po Udetu »iz besed Etbina Kristana« — na katere »se nisem samo »skliceval«, ampak sem jih sila »izčrpno«, skoraj dobesedno navedel in se z njimi prav do kraja poistovetil! — »izhaja le, da je [slovenska socialnodemokratska] stranka za organiziranje slovenskega delavstva v takih predelih, kakor je Slovenska Koroška, še prešibka, obžalovanje, da je tako in da je v zadevnih očitkih meščanskih strank mnogo prave »tarterije«. Sem mar jaz »ugotavljal« kaj drugega kakor, da je bila slovenska socialna demokracija »prešibka«, ko sem njeno nedelovanje na Koroškem pripisal »izključno le na rovaš njene šibkosti«, kakor me citira Ude sam in pravilno dostavlja po mojih izvajanjih še: »pomanjkanja kadrov in drugih sredstev«?! In če je Ude zares — kakor pravi — »pripravljen se s to [Etbina Kristana] razlago mirno sprijazniti«, če mu »razpršim« še neke »dvome in pomisleke«, tedaj je pripravljen sprejeti *moj* odgovor na »sporno« vprašanje!

Ti Udetovi »dvomi in pomisleki« se — po njegovi izjavi — »opirajo« na vrsto »socialnodemokratskih dokumentov«, ki jih v svoji repliki navaja. Toda zaman iščemo v vsem Udetovem izvajanju in navajanju tudi le sled kakšnega »socialnodemokratskega dokumenta«, ki bi kakor koli nasprotoval

moji in Etbina Kristana »trditvi o šibkosti kadrov in drugih sredstev«! Mar je takšen »dokument« Udetova trditev, »da so bila vprašanja, ki so v zvezi z nacionalnim vprašanjem, predmet ostrega spora med socialnodemokratskimi strankami avstro-ogrske monarhije«?! Takšni spori so res bili, toda se niso nikoli nanašali na »vprašanje, kakšni so vzroki, da slovenska socialna demokracija ni organizirala slovenskega delavca na Koroškem; ne morejo nas torej prav nič »motiti« pri reševanju tega vprašanja! Mar je takšen »dokument« — moj naslov k dvema člankoma iz »Napreja« septembra 1918, ponatisnjenima v V. zvezku »Zgodovinskega arhiva KPJ«, ki sem ju tja uvrstil jaz, naslov, ki se glasi: »Organizacijski poseg slovenske socialne demokracije na Spodnje Štajersko in Slovensko Koroško«?! Dejstvo, da je prišlo do takšnega »organizacijskega posega« šele nekaj tednov pred razsulum Avstro-Ogrske, vendar ni v nobenem nasprotju z mojo »trditvijo o šibkosti kadrov in drugih sredstev« slovenske socialne demokracije v poslednjih dveh desetletjih Avstro-Ogrske, ampak jo le še potrjuje! Mar je takšen »dokument« stavek Antona Kristana v prvem tistih dveh člankov: »Slovenec na Spodnjem Štajerskem — če je socialni demokrat — mora biti član socialnodemokratske stranke, ki ima svoj sedež v Ljubljani«, ali druga dva stavka iz istega članka, ki naj bi jih bil tov. Ude tudi prebral in navedel: »Podučiti je treba mnogo delavcev, da ne bodo smatrali ‚mednarodnost‘ za nekaj, kar je identično z breznarodnostjo, oziroma da ne bodo mislili, da je oni že nacionalist, ki hoče za slovenski narod one pravice, ki jih imajo na primer Nemci. Podučiti je treba mnogo socialnih demokratov, da ne bodo videli v vsakem Slovincu reakcionarca, nazadnjaka, ki prihaja nasprotovat kulturi, napredku in svobodomiselnosti — in pa, da ne bodo verjeli priliznjenemu nemškutarstvu, ki ima lepe besede, a grda, ogabna dejanja« (»Po celjski konferenci« v »Napreju« št. 199 z dne 2. septembra 1918)?! Kako naj ti stavki izpovedujejo kaj o vzrokih, zakaj ni slovenska socialna demokracija sistematsko razvijala takšnega »poduka« med slovenskimi socialnimi demokrati na Štajerskem in Koroškem že v dveh desetletjih, preden ji ga je njen voditelj Anton Kristan leta 1918 začrtal kot program?! To dejstvo le potrjuje moj odgovor na »sporno« vprašanje in moje zavračanje neupravičenih očitkov njej, češ da »se svojih nalog ni zavedala« in da zaradi tega »ni resno poskušala...«! Mar je takšen »dokument« drugi članek Antona Kristana iz prav tistega časa s stavkom, ki ga navaja Ude: »Politična stranka naša pa je organizatorno povsem zanemarila slovensko Koroško«?! Sem mar trdil, da je ni bila zanemarila, me mar šele on prepričuje, da jo je, mar ne odgovarjava na vprašanje, zakaj jo je zanemarila?!!

Prav nobeden Udetovih navedkov ali »za lase privlečenih« — »socialnodemokratskih dokumentov« se ne tiče tega vprašanja in zato tudi ne more — podpirati nobenih »dvomov in pomislekov« glede njega! Ali so takšna »sklicevanja« v polemiki — dopustna?!

Če je to — »sporno« — vprašanje kdaj bilo — kakor domneva Ude — »predmet razgovorov in debate med samimi [! slovenskimi] socialnimi demokrati«, je mogla njihova debata imeti le eno smer: Ali res ne moremo razširiti svojega delovanja tudi na Koroško v upoštevni ali v upoštevnejši meri? Da pa bi bili kar »mnogi [!] slovenski socialni demokrati odgovarjali na to [?!] vprašanje drugače [?!], kakor to prikazuje D. K.« — to Udetovo trditev moram naravnost označiti kot »s trte zvito«, dokler mi ne navede — enega

samega socialnega demokrata s kakšnim »drugačnim« odgovorom na »sporno« vprašanje — seveda iz »spornega« časa avstroogrske monarhije!

Tako so se vsi Udetovi »socialnodemokratski dokumenti«, kakor hitro smo se jih dotaknili, po vrsti »razpršili« v nič, ne da bi zapustili tudi le najmanjšo sled kakšnega »pomisleka« zoper moj ali Etbina Kristana odgovor na »sporno« vprašanje.

Končno pa se moram vendarle še znova »sporazumeti« s tov. Udetom o tem, kaj je med nama pravzaprav »sporno«: ali moja teza o šibkosti socialne demokracije kot vzroku itd. nasproti njegovi tezi o »nejasnosti v nacionalnem vprašanju« kot vzroku itd., ali pa nekaj popolnoma drugega, kar je Ude zdaj s svojim — očitno »nasilnim« — »pretolmačenjem« mojega odgovora vanj položil in me z očitno nedopustnim postopkom potegnil s politično-zgodovinske ravni na svojo ahistorično aprioristično! Takšne pravice, da bi si delal iz mene nasprotnika po svoji — podobi in po svoji — potrebi, mu ne morem priznati. Tega veselja, da bi mu odgovarjal s stališča, kamor me je potisnil, ne da bi me bil povprašal za soglasje, mu ne morem narediti...

Iz nekega mojega stavka je namreč tov. Ude »razbral« — »misel o dobro opravljenem delu nemškoavstrijske socialne demokracije na Slovenskem Koroškem kot razlogu za to, da slovenska socialna demokracija tamkaj ni [?!] imela kaj opraviti«, misel, da naj bi »bilo vseeno [?!], kje je slovenski delavec socialnodemokratsko organiziran«, »misel o odvišnosti [!] pač: odvečnosti!« organiziranja slovenskih delavcev po organizatorjih slovenske socialne demokracije na področjih, »kjer je bilo to [socialnodemokratsko!] delo že brez njih bolje opravljeno«! S takšno »mislijo« bi bil res zdrknil s političnozgodovinske ravni na njegovo ahistorično aprioristično raven in bi bil res »povezal dvoje različnih misli in odgovorov na predmetno vprašanje«: enega političnozgodovinskega, da so slovenski socialni demokraciji primanjkovali kadri in sredstva za itd., ter drugega ahistoričnega, da tudi, če ji ne bi bili primanjkovali, »ni imela na Koroškem kaj opraviti« spričo tam že od drugih — avstrijskonemških — socialistov »dobro opravljenega dela«. Toda v tem primeru se predvsem ne bi bil prav nič vbadal z vprašanjem nezadostnih ali zadostnih moči za razširjenje področja slovenske socialne demokracije na Koroško, ker bi mi bilo to prav tako malo potrebno kakor Udetu, ko se je zadovoljil s svojim ahistoričnim apriorističnim odgovorom o »nejasnosti v nacionalnem vprašanju« kot vzroku za itd.

A ko si ogledamo moj stavek, iz katerega je tov. Ude to »misel« — »razbral«, mu ne moremo reči drugega, kakor da političnozgodovinskih razčlemb brati ne zna, ker sploh političnozgodovinsko ne misli! Zapisal sem, da »kadri in sredstva slovenske socialne demokracije nikdar niso zadostovali niti za zadovoljivo opravljanje njenih nalog na slovenskem ozemlju izven Slovenske Koroške in da si *spričo tega* niti zamisliti ne moremo njihovega »resnega«, t. j. sistematskega in forsiranega »izvažanja« na področja, kjer je bilo socialnodemokratsko delo že brez njih bolje opravljeno, t. j. kjer je bilo delavstvo že socialnodemokratsko strnjeno!« V tem mojem stavku ni niti sledu kakšnih ahistoričnih »odveč«, »vseeno« i. p., ki mu jih je — da se najblaje izrazim — »pripisal« Ude, ampak je v njem le političnozgodovinsko zavračanje njegove »fantazmagorije za nazaj« o takšnem »resnem« t. j. sistematskem in forsiranem »izvažanju« sil slovenske socialne demokracije na Koroško, kjer naj bi opravile njegov »slovenski čudež« — zavračanje, ki je

v celoti še izhajalo iz dejstva nezadostnih moči te socialne demokracije! Ko pa sem si na nekem mestu svojega sestavka hipotetično odmislił pomanjkljivost njenih sil, mi ni prišel na misel noben »vseeno« ali »odveč«, marveč sem zapisal nekaj popolnoma drugega: »Razbitja svojevrstne socialnodemokratske strnjnosti dvojezičnega delavstva ne glede na njegov dvojni narodnostni izvor morebiti tudi s prav znatnimi silami ne bi bilo mogoče doseči...« Za to »globljo« plat celotnega problema se pa tov. Ude sploh ni zmenil...

V mojem poudarku »dobro opravljenega socialnodemokratskega dela« v tako krivo »pretolmačenem« stavku sta bili nakazani dve posebni političnogodovinski misli, ki jih seveda v danem okviru nisem mogel razviti, kakor jih lahko razvijem sedaj. Prva teh misli je bila: Če bi se bile med slovenskimi delavci na Koroškem pojavile »resne« narodnjaške — bodisi krščanskosocialne ali narodnosocialne — organizacije, tedaj bi bila avstrijskonemška socialna demokracija vse drugače klicala na pomoč slovenske socialne demokrate s Kranjskega, kakor jih je, dokler ni mogla »svojega« dela sama dobro opraviti. Takšen posredni »poziv« beremo n. pr. v poročilu avstrijskega sindikata kovinarjev za leti 1904/1905, ki je tožilo za Kranjsko o »pomanjkanju agitatoričnih moči« in »nezadostnosti delavskega tiska«, za koroška kraja Guštanj in Bistrice v Rožu pa ugotavljalo, da med tamošnje delavstvo »še ni bilo mogoče prodreti kljub vsem poskusom zaradi tega, ker stranka [na Koroškem] ne razpolaga s slovenskimi referenti« (Bericht über die Tätigkeit des Verbandes der Metallarbeiter Oesterreichs in den Verwaltungsjahren 1904 und 1905, Wien 1906, str. 100 in 104). O neposrednih pozivih pa priča izjava Josipa Zupana na slovenski sindikalni konferenci v Ljubljani 9. januarja 1910: »Treba je misliti tudi na Koroško. [Leopold] Mahrer [vodilni koroški sindikalni funkcionar, ki je prihajal organizirat kovinarje na Jesenice in v Ljubljano!] nas je svoj čas naravnost prosil, naj tam kaj ukrenemo. Na Štajerskem gre tudi počasi naprej, ker primanjkuje moči« (Rdeči prapor, št. 9 z dne 22. januarja 1910). Seveda pa koroški socialni demokratje potem, ko so prodrli brez »kranjske« pomoči tudi med guštanske in bistriške kovinarje, niso več imeli razloga, da bi tja še vabili tako in tako »nedosegljive« slovenske, katerim so končno lahko prepustili v »oskrbo« samo rudarje v Mežiški dolini... Druga misel pa je bila: Če bi bilo delavstvo na Kranjskem tudi tako »socialnodemokratsko strnjeno« kakor na Koroškem, ne pa toliko manj organizirano in tako zelo razcepljeno zlasti s krščanskosocialnimi organizacijami, bi se slovenski socialni demokrati srečavali s koroškimi — ponosni na svoje, njihovim »enake« uspehe, a imeli bi tudi več kadrov in sredstev ter bi zato odhajali na Koroško — povabljeni ali nepovabljeni — pogostejše, kakor pa so — izven Mežiške doline — le sporadično in v zelo omejeni meri ob dvakratnih državnozborskih volitvah leta 1907 in 1911... Takšne političnogodovinske misli so seveda Udetu docela tuje prav tako, kakor političnogodovinsko upoštevanje okolnosti, da so se slovenski in avstrijskonemški socialni demokrati čutili »bratsko« povezani v skupni mednarodni avstrijski socialni demokraciji vse do leta 1918...

A s tov. Udetom se miselno ne bova »srečala«, dokler si bova »delo« delila tako, da bom jaz takšna političnogodovinska dejstva ugotavljal in pojasnjeval, on pa jih le — obsojal, s čimer k njihovem razumevanju ne more prav nič prispevati... Tega dejstva pa bi raje ne »ugotavljal«..

D. K.